

BIOGRAMY POWSTAŃCÓW WARSZAWSKICH

Maciej Bialecki

Stowarzyszenie Pamięci Powstania Warszawskiego 1944

Henryk Kotarski (1923–2008)

– Powstaniec Warszawski, twórca kabaretowy i poeta

Słowa kluczowe

Henryk Kotarski, Powstanie Warszawskie, „Ludzie z Oberży Komediantów”, „Pineska”, „Podwieczorek przy mikrofonie”, Zbigniew Kancler, Tadeusz Ołasz

Streszczenie

Henryk Kotarski (1923–2008) był oficerem AK w Powstaniu Warszawskim. Po uwolnieniu z obozu jenieckiego współtworzył w Lubece teatr „Ludzie z Oberży Komediantów”. W Warszawie był kierownikiem, współautorem i konferansjerem jednego z najpopularniejszych kabaretów lat 50. „Pineska” oraz jednym z twórców audycji radiowej „Podwieczorek przy mikrofonie” i kabaretu „Cie Choroba”. Pisał teksty piosenek dla najwybitniejszych wykonawców epoki, m.in. Haliny Kunickiej, Reny Rolskiej, Jaremy Stępowskiego i Edmunda Fettinga. Był kierownikiem działu programowo-artystycznego Teatru na Targówku. Wiele jego tekstów stylizowanych jest na warszawski folklor miejski. W artykule odtworzono też sylwetki uczestników Powstania Warszawskiego: Aleksandra Garkowienki, Zbigniewa Kanclera i Tadeusza Ołasa.

*A jak walczył na arenie
Garkowienko z Czarną Maską,
To na takie przedstawienie
Zasuwało całe miasto...*

– śpiewał w piosence o przedwojennej Warszawie *Cyrk na Ordynackiej* Jarema Stępowski, uwieczniając w ten sposób Aleksandra Garkowienkę (1892–1944), występującego w Cyrku Braci Staniewskich, trzykrotnego mistrza świata w zapasach¹. Garkowienko, syn Kozaka i Polki z Będzina, był obywatelem polskim, ale podczas okupacji zarejestrował się jako Ukraińiec. W 1944 roku mieszkał przy ul. Koszykowej 43 (dziś w tym miejscu jest plac Konstytucji). Gdy wybuchło Powstanie Warszawskie, poczuł się Polakiem i wziął w nim czynny udział. Nocą z 1 na 2 sierpnia budował barykadę przy zbiegu ul. Marszałkowskiej i Koszykowej. „Kto żyw, pomaga, cudów siły dokonuje tu pewien olbrzym. Tak, poznaję go – to znany zapaśnik Garkowienko, wyrwa płyty chodnikowe i jak piórko przenosi je na barykadę” – wspominał podporucznik Zbigniew Freudenreich ps. „Szafranski”². W dniu 16 września Garkowienko zginął, ranny w bombardowaniu. Zapamiętała to Krystyna Heidrich ps. „Jasna”, sanitariuszka 3 batalionu pancernego „Golski”: „Kiedyś był ranny (...) i myśmy go nosły we cztery, a ciężki był jak diabli. Ledwie doniosłyśmy go do szpitala”³. W tekście piosenki Garkowienkę umieścił Henryk Kotarski, oficer batalionu „Kiliński”, który w Powstaniu służył po drugiej stronie Alej Jerozolimskich – czyli w innej galaktyce...

¹ P. Banasiak, *Silacz, który rwał żelazne łańcuchy*, „Mówią Wieki” 2023, nr 8, s. 48–51; T. Murzyn, *Dwukrotny mistrz świata Teodor Sztekker wódarz Chawłowa*, Stowarzyszenie Nasza Kuklówka, Kuklówka Zarieczna 2015; Muzeum Powstania Warszawskiego, *Ofiary cywilne*, <https://www.1944.pl/ofiary-cywilne/aleksander-garkowienko,10160.html> [dostęp: 20.04.2025].

² Relacja Z. Freudenreicha, cyt. za: T. Murzyn, op. cit., s. 36. Por. relacja W. Hoppe: „Co każdy po jednej płycie brał na barykadę, a on po trzy, czy cztery nosił”, Muzeum Powstania Warszawskiego, *Archiwum Historii Mówionej* (dalej: AHM), <https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/witalis-hoppe,828.html> [dostęp: 20.04.2025].

³ AHM, <https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/krystyna-heidrich,1204.html> [dostęp: 20.04.2025]; wg relacji T. Goldmanna A. Garkowienko zginął na miejscu, w bramie przy ul. Koszykowej 43, AHM, <https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/tadeusz-andrzej-goldmann,1652.html> [dostęp: 20.04.2025].

Henryk Karol Kotarski urodził się 15 stycznia 1923 roku w Warszawie jako syn Karola (ok. 1872–23 grudnia 1940) i Marii z domu Ołasz (1890–15 maja 1960). Ojciec był kupcem, prowadził skład win, wódek i towarów kolonialnych przy ul. Leszno 24. Starszym bratem matki był aktor Władysław Ołasz (ok. 1878–29 kwietnia 1930) – po Marii i po Władysławie Henryk odziedziczył talent aktorski. Kotarscy mieszkali wtedy przy ul. Okólnik róg Ordynackiej⁴ – dokładnie naprzeciwko cyrku, o którym Henryk napisze 45 lat później piosenkę. Jeszcze przed wojną Kotarscy przeprowadzili się do spokojniejszej części Powiśla, na ul. Bednarską 22. Henryk uczęszczał do Szkoły Powszechnej pw. św. Wojciecha przy ul. Górskiego 2, a w latach 1935–1939 do Gimnazjum Zgromadzenia Kupców m.st. Warszawy przy ul. Prostej 14. Podczas okupacji szkoła Zgromadzenia Kupców m.st. Warszawy działała pod nazwą Kursy Handlowe L.J. Everta przy ul. Wilczej 41 i Henryk uzyskał w niej świadectwo dojrzałości w 1941 roku. W roku akademickim 1943/1944 rozpoczął tajne studia wyższe⁵.

Podczas okupacji Henryk wstąpił do Armii Krajowej. Był żołnierzem kompanii O-1 batalionu „Olza” pułku AK „Baszta”, miał pseudonim „Stefan”. Od 1 września 1943 roku uczęszczał na IV Zastępczy Kurs Szkoły Podchorążych dla żołnierzy „Baszty”. „Utalentowany młody poeta” – tak zapamiętał go wówczas Lesław Bartelski⁶. Razem ze „Stefanem” do klasy, czyli grupy elewów delegowanych z tej samej kompanii O-1, należeli: Edmund Sokołowski ps. „Roger” (1922–2006)⁷, po wojnie wybitny architekt, projektant kampusu Akademii Medycznej w Warszawie, Walery Grządzielski ps. „Walerek” (1924–1991)⁸, Bogusław Kapa ps. „Ludwik” (1921–1987)⁹ i „Krzysztof” (NN). Klasę prowadzili

⁴ Karol Kotarski zam. pod numerem hipotecznym 2874 K.L. przy ul. Okólnik, *Od-pis zupełny aktu urodzenia* Henryka Kotarskiego, Archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej.

⁵ Informacje z Archiwum Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

⁶ L. Bartelski, *Pułk AK Baszta*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1990, s. 163.

⁷ Muzeum Powstania Warszawskiego, *Powstańcze Biogramy* (dalej: PB), <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/edmund-sokolowski,41480.html> [dostęp: 20.04.2025].

⁸ PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/walery-grzadzinski,15776.html> [dostęp: 20.04.2025].

⁹ PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/boguslaw-kapa,19982.html> [dostęp: 20.04.2025].

podporucznik Robert Wojtaś ps. „Adam” (1915–1989)¹⁰ i podporucznik Jerzy Skrzymowski ps. „Kostek” (1920–1944)¹¹. Kotarski ukończył kurs w stopniu kaprała podchorążego.

Gdy wybuchło Powstanie Warszawskie, nie dotarł do swojego oddziału na Mokotowie. Wstąpił do 3 kompanii „Szare Szeregi Junior” batalionu AK „Kiliński”, działającej w Śródmieściu Północ. Nie wiadomo, czy już 1 sierpnia wziął udział w zdobyciu szkoły pw. św. Wojciecha przy ul. Górskiego 2. W budynku tym 3 kompania zorganizowała sobie w następnych dniach kwaterę i na zdjęciu wykonanym 5 sierpnia¹² widzimy podchorążego „Stefana” w oknie z papierosem w ustach – musiał czuć się dziwnie w tej sytuacji w murach szkoły, do której chodził w dzieciństwie.

Razem z 3 kompanią „Stefan” brał zapewne udział w zdobyciu Poczty Głównej i w pierwszych, nieudanych atakach na budynek PAST-y. Placówki 3 kompanii sięgały Alej Jerozolimskich – Tadeusz Ołasz widział „Stefana” na barykadzie w rejonie Café Clubu¹³. W dniu 15 sierpnia „Stefan” zgłosił się do Kompanii Szturmowej, złożonej z ochotników 1, 2 i 3 kompanii batalionu „Kiliński”. Przez krótki czas był nawet jej dowódcą, trzecim z kolei¹⁴, a poza tym okresem służył w 3 plutonie. W dniu 17 sierpnia Kompania Szturmowa została oddana do dyspozycji kpt. Wacława Stykowskiego ps. „Hal”. Pod jego komendą broniła odcinka w rejonie ulic Grzybowskiej, Waliców, Żelaznej, Ceglanej (obecnie Pereca) i Łuckiej, w nocy z 30 na 31 sierpnia osłaniała próbę przebicia się oddziałów ze Starego Miasta do Śródmie-

¹⁰ Wg: PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/adam-wojtas,49621.html> [dostęp: 20.04.2025] nazwisko Wojtas.

¹¹ PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jerzy-skrzymowski,40720.html> [dostęp: 20.04.2025].

¹² Muzeum Powstania Warszawskiego, *Fototeka*, nr inwentarzowy MPW-IS/226, fot. Stefan Bałuk.

¹³ List Tadeusza Ołasa do Henryka Kotarskiego z 30 sierpnia 1980, archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej.

¹⁴ B. Nowożycki, M. Wieczorkiewicz, *Batalion AK „Kiliński”. Dokumenty z Powstania Warszawskiego*, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2009. Nowożycki i Wieczorkiewicz twierdzą, że dowódcą Kompanii Szturmowej był por. „Stefan” NN (s. 66); zbieżność innych faktów (3 kompania; przejście do kpt. „Hala”) pozwala na stwierdzenie, że chodzi o Henryka Kotarskiego. Por. PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/henryk-kotarski,23099.html> [dostęp: 20.04.2025].

ścia, a przez cały wrzesień broniła rubieży ul. Grzybowskiej od Ciepłej do pl. Grzybowskiego.

Kotarski zakończył Powstanie w stopniu podporucznika. W dniu 2 października 1944 roku trafił do niewoli. Z obozu przejściowego w Ożarowie udało mu się wysłać list do znajomych w Brwinowie (niewiele zachowało się listów z Ożarowa, dlatego publikujemy go w całości)¹⁵:

Moi Kochani

Piszę do Was mając nadzieję, że skontaktowaliście się z Ćwiklewskimi, a one z moją Matką. Nie mam innego adresu pod który mógłbym pisać, więc korespondencję będę do Was kierował. Zawiadomcie moją Matkę, Zochę i znajomych, że jestem zdrowy, cały. Jadę jutro do obozu jeńców do Niemiec. Z oflagu napiszę do Was. Jesteśmy w Ożarowie wszyscy dobrej myśli i w doskonałych humorach. Da Bóg, że szybko się zobaczymy. Kartę tę daję koledze, który przyrzekł ją dostarczyć. Nie znam ulicy na której mieszkanie, ale chyba list ten dojdzie.

Całuję wszystkich mocno i pozdrawiam

Podporucznik Stefan

Henryk Kotarski

Po Ożarowie przeszedł przez obóz przejściowy Stalag 344 Lamsdorf w Łambinowicach, po czym 4 listopada znalazł się w obozie jenieckim Stalag IV B Mühlberg (numer jeniecki 298 386). 2 lutego został osadzony w obozie Stalag XI A Altengrabow, z którego wyszedł na wolność 2 maja 1945 roku¹⁶. Zapewne od razu wstąpił do Polskich Sił Zbrojnych, wchodzących tam w skład okupacyjnej Brytyjskiej Armii Renu. Służył w 1 Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej, w 1 kompanii batalionu stacjonującego w Henstedt-Ulzburg koło Lubeki.

W 1945 roku w Lubece przebywający w Polskim Ośrodku Wojskowym byli jeńcy zorganizowali teatr. Nazwali się Zespołem Scenicznym I-go Zgrupowania Oficerskiego „Ludzie z Oberży Komediantów”. Kierownikiem artystycznym był znany po wojnie aktor Bolesław Płotnicki, wzięty do niewoli po kampanii wrześniowej, a kierownikiem administracyjnym Zenon Wiktorczyk – porucznik „Wik”, dowódca 8 kompanii

¹⁵ Archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej.

¹⁶ Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach Opolu, akta nr WAST-St.IVB,1.5292PW i nr WAST-St.XIA,1.1aPW, za: <https://straty.pl/szukaj-osoby.php> [dostęp: 20.04.2025]; Archiwum Akt Nowych, zbiór nr 2/2680/0 (Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie w Warszawie).

batalionu AK „Belt”¹⁷. Pierwszy program nazwano *Pseudo-kabaret literacki „pod tytułem”*. Autorem tekstów był Zbigniew Kulczycki, który wówczas w Lubecie wydał nawet tomik poezji¹⁸. Wśród wykonawców znajdujemy, obok Henryka Kotarskiego, kapral Bożennę Kossowską ps. „Halina” z batalionu AK „Iwo”¹⁹. Oprawą świateł zajmował się kapral podchorąży Wiesław Lewenstein ps. „Wiesław II” z kompanii B-2 pułku „Basztą”²⁰.

Wiosną 1946 roku powstał kolejny program „Ludzi z Oberży Komediantów”, zatytułowany *Wczoraj*, do którego teksty przygotował i konferansjerkę prowadził Wiktorczyk. Kotarski brał w nim udział m.in. w skeczu *Sensacja*. Z programami tymi jeżdżono po polskich ośrodkach brytyjskiej strefy okupacyjnej. Cieszyły się tak dużym powodzeniem, że ich produkcją zajęła się profesjonalna Polska Agencja Widowiskowa z Lubeki.

Do kolejnych programów (był jeszcze co najmniej jeden²¹) Kotarski pisał zapewne również teksty – zachował się wiersz *Bednarska*, datowany „Sylwester 1945”. To tekst o ulicy, przy której mieszkał do Powstania, świadczący zarówno o tęsknocie, jak i o inklinacji do warszawskiego folkloru, która będzie w nim narastać. Wiersz kończy się tak²²:

*Bo na Bednarskiej taka wiara:
Majcher, szpadryńka lub – gitara
I niechaj obcy szurnie słowem –
Wyjdzie na pure buraczkowe.
To tylko chciałem zauważyć,
Żeby nikogo nie narazić,
Bo ja z Bednarskiej jestem też.
Ze mną ostrożnie. Czołem, cześć!*

¹⁷ R. Dziwoński, Zenon Wiktorczyk, *Encyklopedia Teatru Polskiego*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/5283/zenon-wiktorczyk> [dostęp: 2.05.2025]; PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zenon-wiktorczyk,48526.html> [dostęp: 24.04.2025].

¹⁸ Z. Kulczycki, *Ucieczka myśli (1939–1945)*, Wullenwever Druckverlag, Lubeka 1946.

¹⁹ Wg: PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/helena-kossowska,22861.html> [dostęp: 24.04.2025], Helena Bożena Kossowska.

²⁰ PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/wieslaw-lewenstein,27269.html> [dostęp: 24.04.2025].

²¹ Wg: R. Dziwoński, op. cit., nosił tytuł *Radiostacja „Oliwa”*.

²² Archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej.

Kotarski uważał wtedy jednak: „Teatr traktuję jako rozrywkę i poboczne zajęcie, które może mi się kiedyś przydać”²³.

W 1947 roku znalazł się w miejscowości Wesuwe w Polskiej Strefie Okupacyjnej, działającej w ramach strefy brytyjskiej, ze stolicą w Maczkowie (obecnie Haren), skąd został zdemobilizowany i wrócił do Polski. Już 23 lipca 1947 roku zgłosił się do punktu repatriacyjnego w Szczecinie. Po przyjeździe do Warszawy odszukał matkę. Dom przy Bednarskiej 22 został spalony, więc zamieszkali początkowo u rodziny przy ul. Chmielnej 5.

Jeszcze w latach czterdziestych Kotarski otrzymał mieszkanie przy ul. Bednarskiej 26 – w pobliżu miejsca, gdzie mieszkał przed wojną. Zaraz po powrocie do Polski wstąpił do Szkoły Głównej Handlowej, by kontynuować studia. Udało mu się przepisać kilka egzaminów z tajnego nauczania, gdyż studia zakończył w 1949 roku. Dyplom ukończenia studiów wyższych stopnia pierwszego na kierunku handlowym uzyskał 20 grudnia 1951 roku, odbierając go już w Szkole Głównej Planowania i Statystyki (tak wówczas nazywała się SGH).

Nie dowiemy się już zapewne, skąd wziął się on – ekonomista, wśród studentów i absolwentów architektury, którzy z początkiem „odwilży” postanowili zorganizować kabaret w kawiarni Nowy Świat, otwartej w 1954 roku przy ul. Nowy Świat 63 (po nich działał tam kabaret „Dudek” Edwarda Dziewońskiego). Pełna nazwa kabaretu brzmiała: „Pracownia Satyryczna Architektów »Pineska«”. Założycielami byli Jan Świąć (1929–1996)²⁴, Zbigniew Kancler, Czesław Kruszewski (1915–1979)²⁵ i Henryk Kotarski, który został „kierownikiem pracowni”. Z tej czwórki szczególnie interesuje nas jeszcze Kancler – z dwóch powodów: był Powstańcem Warszawskim i pisał piosenki wspólnie z Kotarskim.

Starszy strzelec Zbigniew Kancler ps. „Zbych” (15 czerwca 1922–22 marca 1998)²⁶ służył w 137 plutonie 1 kompanii batalionu AK „Ru-

²³ List do matki z 29 lipca 1946, archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej.

²⁴ Z. Adrjański, *Kalejdoskop estradowy. Leksykon polskiej rozrywki 1944–1989. Artyści, twórcy, osobistości*, Bellona, Warszawa 2002, s. 455–458 (błąd w dacie śmierci); Cmentarz Kule w Częstochowie, sektor 43, rząd 12, nr 7.

²⁵ Katalog Biblioteki Narodowej, <https://katalogi.bn.org.pl/> [dostęp: 24.04.2025].

²⁶ Z. Adrjański, op. cit., s. 208–209; Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi, *Internetowa Baza Filmu Polskiego*, <https://filmpolski.pl/fp/index.php?osoba=1116171> [dostęp: 28.04.2025]; PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zbigniew-kancler,19936.html>

czaj”, działającego w Śródmieściu Południe. Po wojnie był aktorem, piosenkarzem, pianistą i kompozytorem. W 1961 roku zdał egzamin eksternistyczny dla aktorów estrady. Był też parodystą. To on skojarzył jedno z najbardziej znanych małżeństw PRL, Lucjana Kydryńskiego i Haliny Kunickiej. Jego parodia Kydryńskiego była tak sławna, że ściągnęła na widownię pana Lucjana w dniu, w którym w „Pinesce” występowała młodziutka Halina. Obok kabaretu Kancler współpracował z radiem i telewizją, m.in. jako lektor. Napisał i wykonał muzykę do filmu dokumentalnego o krakowskim kabarecie „Zielony Balonik” (1960). Wystąpił m.in. w serialach telewizyjnych *Dom* i *Pogranicze w ogniu*. W 1982 roku otrzymał Warszawski Krzyż Powstańczy.

Pierwszy program „Pineski” nosił tytuł *Ładny gips* i miał premierę w kwietniu 1956 roku. Kotarski był niewątpliwie jego podporą. Na 16 monologów (bądź wierszy) wykonywał sześć, własnego autorstwa. Z czterech zaprezentowanych na scenie piosenek, trzy miały tekst Kotarskiego do muzyki Kanclera. Śpiewała je prawdopodobnie Rena Rolska – dwie znajdziemy na jej płytach (*Telefon*, *Tvoja piosenka*), trzeciej nie ma w żadnych wydawnictwach muzycznych (*Po prostu pech*). Kotarski był też konferansjerem; w ulotce-zaproszeniu napisano: „Całość konstrukcji spoił »ładnymi gipsami« Henryk Kotarski”. Pozostali członkowie „Pineski” wymienieni w zaproszeniu, to Ryszard Krejbich, Zbigniew Rosłan i Danuta Front. Opiekunem artystycznym i reżyserem był Cezary Julski, rówieśnik autorów kabaretu, ale wówczas już zawodowy aktor. W 1956 roku „Pineska” otrzymała Nagrodę Ministra Kultury i Sztuki.

Drugi program miał nosić tytuł *Czerwone i marne* – dość odważny politycznie, ale był grudzień 1956 roku i Kotarski (bo to on się takimi sprawami zajmował jako kierownik „Pineski”) liczył na poluzowanie cenzury. Mimo „odwilży” tytuł trzeba było zmienić na *Co Wy na to?* Program miał premierę w styczniu 1957 roku. Zawierał więcej numerów, bo aż 21 monologów, wierszy bądź skeczy, w tym trzy monologi Kotarskiego oraz dziewięć piosenek, w tym trzy duetu Kancler – Kotarski (*Tvoja piosenka*, *Dziękuję ci, pogodo* i *I co Wy na to?*) oraz włoską kompozycję ze słowami Kotarskiego *W świetle księżyca*, którą później wykonywały Rena Rolska i Sława Przybylska.

[dostęp: 28.04.2025]; *Encyklopedia Teatru Polskiego*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/5407/zbigniew-kancler> [dostęp: 20.04.2025]; Cmentarz Stare Powązki, kwatery 98, rząd 2, miejsce 18.

Skład zespołu nieco się zmienił. Obok członków założycieli pojawił się... Jan Suzin, wówczas dwudziestosześcioletni absolwent Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Do konkursu na spikera Telewizji Polskiej w 1955 roku Suzin stanął ponoć wprost od deski kreślarskiej, ale scenicznego obycia nabierał właśnie w „Pinesce”, pod okiem Henryka Kotarskiego i Cezarego Julskiego. Miejsce Rolskiej zajęła Hanka Maciejewska – zupełnie zapomniana dziś wokalistka. Reżyserował nadal Cezary Julski. Światłem i dźwiękiem zajął się Czesław Grychczyński – w późniejszych latach znany w branży muzycznej jako „Świetlik” inżynier światła i akustyk. Był niezbędny, bo „Pineska” była wówczas już tak popularna, że zappełniała hale sportowe²⁷. Zbigniew Zapert napisał o tym programie: „Kiedy niewiele miał do powiedzenia zawodowy Teatr Syrena, kiedy sporo wątpliwości budzi ostatni pogram Teatru Bufa, młodzi architekci znaleźli się niespodziewanie w czołówce satyry”²⁸.

W marcu 1958 roku miał premierę trzeci program *Przysłowiowe trudności*. Na afiszu było już sześć gwiazd – obok czwórki założycieli, dwie panie, które od „Pineski” zaczęły swoje wielkie kariery: Halina Kunicka i Rena Rolska. Kotarski ponownie program „ułożył w całość i przygotował”. Kruszewskiemu przydzielono realizację, Kanclerowi opracowanie muzyczne, a Świąciowi dekoracje. Ryszard Krejbich, z pierwszego składu, zajmował się oświetleniem i dźwiękiem, a reżyserował nadal Julski. Kierownikiem organizacyjnym „Pineski” został Zbigniew Skulimowski. W programie było 26 monologów, wierszy bądź skeczy, z których Kotarski napisał i wykonywał 13. Z ośmiu piosenek Kotarski napisał cztery, dwie dla Kunickiej (*Mon pays* i *Niech wreszcie znajdzie się ktoś*) i dwie dla Rolskiej (*Dlaczego?* i *Wspomnienie z Italii*).

Czwarty program, *Objedźmy kraj*, przyniósł trochę zmian w składzie zespołu. Premierę miał w lipcu 1959 roku. Zabrakło w nim założyciela Czesława Kruszewskiego, choć nadal wykonywano piosenki, których teksty napisał dla „Pineski” i Rolskiej. Nowe nazwiska w podstawowym składzie to Maria Firley, znana później z dziecięcych programów telewizyjnych, i Jerzy Jarosz. Reżyserował Jerzy Dobrowolski, a kierownikiem organizacyjnym został, przynajmniej przy trasach

²⁷ W dniu 22 lipca 1957 wystąpiła w hali sportowej Jagiellonii Białystok (*Warszawski kabaret satyryczny „Pineska” wystąpi w Białymstoku*, „Gazeta Białostocka” 1957, nr 170, s. 3).

²⁸ Z. Zapert, „Co Wy na to?”, „Express Wieczorny” 1957, nr 67.

objazdowych, Henryk Michalski – znany impresario polskich artystów w USA. Kierownikiem całości nadal był Kotarski, który napisał też i wykonywał 10 monologów. Duet Kancler – Kotarski napisał dla tego programu osiem piosenek, część z nich nie lirycznych, lecz satyrycznych²⁹. Program był grany ponad 100 razy, w Warszawie spektakle odbywały się cztery razy w tygodniu. Podczas tras objazdowych skład zmieniał się. Kunicką zastępowała Krystyna Milewska, dochodziły aktorki Zofia Jamry i Jadwiga Kwiatkowska. Z „Pineską” występowała Sława Przybylska, która wówczas dzięki piosence *Pamiętasz, była jesień* (1958) była u szczytu popularności. Reżyserią w „Pinesce” zajmował się również Marian Jonkajtys, który był mężem Reny Rolskiej³⁰.

Dokumentację tych czterech pierwszych programów zawiera archiwum Henryka Kotarskiego³¹. Fragment programu *Remont kapitału* z 1961 roku zarejestrowała Wytwórnia Filmów Dokumentalnych i Fabularnych³². W 1957 roku ukazała się pierwsza płyta EP (tzw. czwórka) Reny Rolskiej, zatytułowana *Piosenki Reny Rolskiej. Kabaret architektów „Pineska”*. Zawierała cztery piosenki Kanclera – Kotarskiego: *Mogłabym*, *Miłość była o krok*, *Dzwonią telefony* oraz *Dziękuję ci, pogodo*. Piosenki wykonywane w „Pinesce” znalazły się też na pierwszej płycie długogrającej Rolskiej *Piosenki nastrojowe* (1960). O innych utrwaleniach dźwiękowych czy filmowych „Pineski” nic nie wiadomo.

„Pineska” występowała też za granicą, m.in. w NRD, choć nie wiemy z jakim programem³³. Bywała zapraszana do innych programów kabaretowych, takich jak „Podwieczorek przy mikrofonie”, „Parnasik” i „Kiermasz Asów”, emitowanych w Polskim Radiu, co zapewniało dodatkową popularność. I chyba właśnie „Podwieczorek przy mikrofonie” przyczynił się do zaniku „Pineski”, której artyści zaczęli występować w „Podwieczorku” bezpośrednio. A reżyserem i konferansjerem „Podwieczorku” był Zenon Wiktorczyk, z którym Kotarski był zaprzyjaźniony od czasu teatru w Lubece, co zapewne przyspieszyło ten proces.

²⁹ *Uwaga – objazd, Bądź na swoim miejscu, Co za dzień, Moja mama mi mówiła, Sny, To wszystko nie jest to, Jeden kierunek ruchu i Uwaga – koniec objazdu*.

³⁰ Z. Adrjański, op. cit., s. 201–202.

³¹ Archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej.

³² A. Domagalski, L. Kwiatkowski, *Kabaret w Polsce 1950–2000*, Krakowska Fundacja Teatralna, Kraków 2015, s. 47–48.

³³ Z. Adrjański, op. cit., s. 208.

Z perspektywy czasu „Pineska” wydaje się najbardziej zapomnianym i niedocenionym, w porównaniu z Bim-Bomem czy STS-em, kabaretem studenckim okresu „odwilży”, choć była niemniej odważna, bardziej od nich popularna i zapoczątkowała kariery wielu artystów (oprócz wymienionych m.in. Danuty Rinn i Barbary Wyszowskiej³⁴ oraz Hanny Rek³⁵). Odwoływała się do najlepszych tradycji kabaretu zakorzenionych w okresie przedwojennym, które w tym czasie uosabiali Zdzisław Gozdawa i Waław Sępień – inaczej, niż wspomniane tu Bim-Bom i STS, które poszukiwały nowych estetyk.

Kotarski w „Podwieczorku przy mikrofonie” przede wszystkim pisał teksty. Napisał dziesiątki monologów dla Hanki Bielickiej, ale też dla wielu innych artystów, m.in. Miry Grelichowskiej, Janiny Jaroszyńskiej, Haliny Kunickiej, Jerzego Bieleni, Mieczysława Pawlikowskiego, Stefana Witasa. Czasem robił konferansjerkę oraz uczestniczył w skeczach *Rolska do tablicy* i [Barbara] *Marszałówna do tablicy*. Pisał też teksty – scenariusze skeczów do radiowego „Jarmarku cudów”. Studium tekstów pisanych dla kabaretów, wobec ich liczby, przekracza ramy tego artykułu.

Z piosenek Kotarskiego, oprócz wymienionych w innych miejscach artykułu, na płytach ukazały się jeszcze trzy: *Mój błąd* w wykonaniu Reginy Bielskiej, *Konflikt* Barbary Dunin i Zbigniewa Kurtycza oraz *Poker kowbojski* Tadeusza Woźniakowskiego.

Na afiszu z 1961 roku widzimy jeden ze składów objazdowego „Podwieczorku przy mikrofonie”, występującego pod nazwą „Cie Choroba”: Regina Bielska, Henryk Kotarski, Jerzy Ofierski i Mieczysław Pawlikowski. To jedna z tysięcy soczewek, w której skupiła się wiązka polskich losów: Bielska – wilnianka wysiedlona do Gdańska, Kotarski – Powstaniec Warszawski, Ofierski – żołnierz Narodowych Sił Zbrojnych i Batalionów Chłopskich na Lubelszczyźnie oraz Pawlikowski – lotnik RAF zestrzelony nad południową Francją, który pieszo przeszedł Pireneje, by walczyć dalej o Polskę...

W tym składzie zespół „Cie Choroba” występował od Krakowa po Gdańsk, gromadząc nawet kilkutyśniczną widownię³⁶. Ofierski we wspomnieniach podkreśla swoją kierowniczą rolę podczas tych wy-

³⁴ Ibidem, s. 352.

³⁵ Nekrolog, „Gazeta Wyborcza” 2020, nr 226, „Gazeta Stołeczna”, s. 6.

³⁶ „Echo Krakowa” 1961, nr 61.

stępów, na 250 stronach książki nie wymienia nawet nazwiska Kotarskiego³⁷, tymczasem z zachowanych dokumentów³⁸ wynika, że to Henryk Kotarski był kierownikiem zespołu.

W „Podwieczorku przy mikrofonie” Kotarski poznał Stanisława Grzesiuka i Jaremę Stępowskiego, dla których zaczął pisać piosenki oparte na warszawskim folklorze. Dla Stępowskiego pisał też wstępy i notki na okładki płyt: „Subtelni esteci i kawiarniani cmokierzy, przysłuchując się tym dawnym i dzisiejszym piosenkom o nas, cedzą przez zęby: Znów o Czerniakowie... Komu to potrzebne? Dajcie spokój z tym kultem Warszawy! Mam nadzieję, że nie damy spokoju!”³⁹. Na płytach zachowała się tylko jedna napisana przez niego piosenka Grzesiuka: *Z szaconkiem panie Feluś* (LP *Nie masz cwaniaka nad Warszawiaka*, 1963) i cztery Stępowskiego: *Cyrk na Ordynackiej* (LP *Księżyc frajer*, 1968), *Małe piwko* (SP rok nieznany), *Na wiślanym brzegu* (LP *Chłopak z Woli*, 1970) i *Dryndą po Warszawie* (LP *Dryndą po Warszawie*, 1989). Było ich znacznie więcej – nie wiemy, ile z nich doczekało się przynajmniej wykonania na antenie radiowej.

W 1973 roku Kotarski podjął pracę etatową – 1 marca został kierownikiem Redakcji Widowisk Estradowych w Telewizji Polskiej; jego poprzednikiem na tym stanowisku był Jan Pietrzak. Nie czuł się tam chyba dobrze. Gdy w 1974 roku Marian Jonkajtys, z którym znał się od dawna, organizował Teatr na Targówku (obecnie Teatr Rampa) i zaproponował mu pracę, zgodził się, choć nie był to awans ani prestiżowy, ani finansowy. Początkowo był konsultantem artystycznym dyrektora i kierownika artystycznego Jonkajtysa, pisał teksty piosenek i scenariusze przedstawień. Od 15 lutego 1977 do 4 marca 1983 roku był kierownikiem działu programowo-artystycznego teatru⁴⁰. Odpowiadał za rozmowy i angaż twórców i artystów, za układanie grafiku i repertuaru artystycznego, ustalał z Jonkajtysem wybór przedstawień, twórców i artystów oraz wyszukiwał piosenki i scenariusze spektakli, które potem wystawiano na deskach teatru.

³⁷ J. Ofierski, *Świadek koronny. Skandale, afery, dewiacje, opisy przyrody*, Czytelnik, Warszawa 2002.

³⁸ Umowa licencyjna pomiędzy Stowarzyszeniem Autorów ZAiKS a Kierownictwem Zespołu Estradowego z 29 kwietnia 1961, archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej.

³⁹ *Jarema Stępowski. Piosenki, teksty*, oprac. Z. Antoszewski, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1971, s. 2–3.

⁴⁰ Informacja z Archiwum Teatru Rampa na Targówku.

Dla Teatru na Targówku Kotarski przygotował trzy premiery ze swoimi tekstami⁴¹. W 1974 roku wystawiono zrealizowane z rozmachem widowisko muzyczne *Gdy wróciły gołębie...* (premiera 27 września), poświęcone 30 rocznicy wyzwolenia warszawskiej Pragi. Realizacja zgromadziła znakomite nazwiska. Autorami opracowania muzycznego i zapewne większości kompozycji byli Włodzimierz Korcz i Czesław Majewski, choreografię przygotowała Henryka Komorowska, a scenografię rozchwytywana wówczas Małgorzata Spychalska. Scenariusz napisał Henryk Kotarski. Wystąpiły takie gwiazdy, jak Adrianna Godlewska, Alicja Majewska i Bogdan Czyżewski. Reżyserował Jonkajtys.

Zachęcony sukcesem *Gołębi*, trzy lata później przygotował z tą samą ekipą realizacyjną widowisko baletowe *Bal u Czarnoksiężnika* (premiera 3 czerwca 1977), oparte na kompozycjach Piotra Czajkowskiego i Sergiusza Prokofiewa w opracowaniu Włodzimierza Korcza. Choreografią i inscenizacją ponownie zajęła się Henryka Komorowska, scenografię i kostiumy tym razem przygotował jeden z najwybitniejszych twórców dziecięcych Alojzy Bunsch, a scenariusz i teksty napisał Kotarski wspólnie z Elżbietą Zdolińską-Korczakowską. Reżyserował ponownie Marian Jonkajtys.

Minęły dwa lata i Teatr na Targówku znowu zamówił u Kotarskiego tekst. Tym razem było to tłumaczenie libretta musicalu *Fanfan Tulipan* (premiera 20 października 1979) na motywach znanego filmu z Gérardem Philipe'em. Autorem muzyki i współautorem oryginalnego tekstu był Czech Zdeněk Mašek, ale Kotarski przełożył i opracował wersję niemiecką, przygotował też własne teksty piosenek. Reżyserował Wieńczysław Gliński, choreografię przygotował Witold Gruca, a scenografię i kostiumy Liliana Jankowska-Czeska. Ten spektakl cieszył się największą popularnością – w 1987 roku doczekał się nowej realizacji w Teatrze Powszechnym w Łodzi (premiera 6 czerwca), z reżyserią i choreografią Zbigniewa Czeskiego.

Po pracy w teatrze Kotarski przeszedł na emeryturę. Miał teraz więcej czasu dla folkloru. Jarema Stępowski już nie nagrywał, zaprzyjaźnił się więc z warszawskim pieśniarzem Staśkiem Wielankiem. Napisał dla niego wiele piosenek, w większości do muzyki Wielanka, z których 15, począwszy od 1987 roku, ukazało się na niezliczonych płytach długogrających, składankach kompaktowych i kasetach⁴². Część wydawnictw

⁴¹ *Encyklopedia Teatru Polskiego*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/38260/henryk-kotarski> [dostęp: 5.05.2025].

⁴² *Aborcja, Bajgele, Car i caryca, Do piasku białego, Dorożkarska kolęda, Firanki,*

sygnowana była przez Staśka Wielanka i Kapelę Warszawską, niektóre przez duet Stasiak Wielanek i Ela Szaniewska. Kilka piosenek Kotarski podpisał pseudonimem Karol Dusiak.

Pisał także piosenki dla Kapeli Rembertowskiej, z których na płycie CD ukazała się *Ja czekam pod bramą* (1999). Na płycie CD *Szemrany plan Warszawy. Piosenki z lat 1918–1943*, wydanej w 2007 roku przez Staromiejski Dom Kultury, aktor Teatru Rampa (w którym Kotarski był kiedyś kierownikiem literackim) Robert Kowalski zaśpiewał jego tekst *Paltocik*.

W 1983 roku, wspólnie z Zbigniewem Kaszkurem, napisał scenariusz widowiska *Cyrk na Ordynackiej*, z okazji stulecia cyrku polskiego. Treść, a także scenografia Anny Rachel w środku i na zewnątrz namiotu cyrkowego, oparte były na wspomnieniach Kotarskiego i zasłyszanych w dzieciństwie historiach z Cyrku Braci Staniewskich. Scenariusz obejmował monologi i skecze z udziałem dyrektora cyrku, dialogi klaunów, pastisze przedwojennych reklam oraz sekwencję numerów cyrkowych, zgodnych z piosenką Kotarskiego o tym samym tytule. Reżyserował Michał Chmielewski. Widowisko cieszyło się dużą popularnością i przez cały sezon 1984 roku jeździło po Polsce.

Nie wszystkie utwory Kotarskiego pozostały w maszynopisach bądź, w najlepszym razie, w nagraniach płytowych czy wydawnictwach nutowych⁴³. W 1959 roku publikował wiersze i skecze w poznańskim „Tygodniku Satyrycznym Kaktus” – ta współpraca zaczęła się podczas wizyty „Pineski” w Poznaniu w październiku 1958 roku („Kaktus” był poodwilżową efemerydą – pojawił się w marcu 1957 i znikł bez uprzedzenia w połowie 1960 roku). W latach sześćdziesiątych publikował wiersze i skecze w „Teatrze Ludowym” – miesięczniku Związku Teatrów Amatorskich, w rubryce „Estrada humoru i satyry”, obok takich autorów jak Jan Brzechwa, Tadeusz Kubiak i Włodzimierz Słobodnik.

O jego pozycji wśród tekściarzy świadczy najlepiej album z kompozycjami Tadeusza Suchockiego *Wybitni twórcy polskiej piosenki* (2000), na którym jego nazwisko znalazło się obok Jana Brzechwy, Jerzego Ficowskiego i Wojciecha Młynarskiego. Piosenki Kotarskiego wykonują na tym albumie aktorzy Ewa Borowik (*Margerytka*) i Edmund Fetting

Graj kołodo, graj, Groch z kapustą, Kto pije i pali, Płyn Wiśło, Przepustka, Wielka płyta, Więzienny spadek, Wszyscy wszędzie i Żegnaj Europo.

⁴³ Np.: Jerzy Matuszkiewicz, Henryk Kotarski, *Poker kowbojski*, „Śpiewamy i Tańczymy” 1962, nr 17, s. 7–8; Jan Rejnowicz, Henryk Kotarski, *Parada gwiazd, Parada polskich gwiazd 75. Teksty i piosenki*, Chicago 1975.

(*Nasze wdowy*). Na innym albumie kompilacyjnym *Niezapomniane przeboje lat 60-tych* (2012) międzynarodowy przebój z polskim tekstem Kotarskiego *Mon pays* śpiewa Barbara Muszyńska, jedna z najpopularniejszych polskich piosenek lat pięćdziesiątych.

W dniu 27 lipca 1950 roku Henryk Kotarski ożenił się z Marią Antoniną z domu Miękina (12 lipca 1922 w Bydgoszczy–15 września 2000 w Warszawie), z którą razem studiował na SGH. W 1967 roku Maria ukończyła na Wydziale Handlu SGPiS studia II stopnia z tytułem magistra i została pracownikiem naukowym w dziedzinie drogownictwa. Mieli syna Marcina (31 marca 1952–13 września 2013), architekta i malarza. Marcin studiował na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, malował przede wszystkim weduty i widoki morskie. Zaprojektował też okładkę płyty długogrającej Staśka Wielanka i Kapeli Warszawskiej *Znakiem tego...* (1987). Akurat tej, na której nie ma żadnego utworu Henryka.

Kuzyn Henryka, tj. syn Leona – brata matki Henryka, Tadeusz Ołasz (8 sierpnia 1919–22 lutego 1997) również był Powstańcem Warszawskim. W konspiracji, jako kapral podchorąży „Piątek”, służył w 1 dywizjonie „Jeleń” 7 Pułku Ułanów Lubelskich. 1 sierpnia 1944 roku brał udział w ataku na bunkier przy ul. Litewskiej róg Marszałkowskiej, po którym jego oddział uległ rozproszeniu. Trafił do kompanii batalionu AK „Ruczaj”, dowodzonej przez porucznika Michała Słomińskiego ps. „Tadeusz”. 23 sierpnia został ranny w nogę podczas zdobywania tzw. Małej PAST-y przy ul. Piusa XI, po czym trafił do szpitala przy ul. Hożej. Przeszedł przez obóz przejściowy Stalag 344 Lamsdorf w Łambinowicach, następnie przebywał w Stalagu XVII B Krems. Po wojnie zamieszkał w Montrealu i został obywatelem Kanady, używał nazwiska Henri Berens. Był projektantem mody, właścicielem firmy Cléo Fashions. Mieszkał m.in. w Niemczech Zachodnich, Paryżu i od 1979 roku ponownie w Kanadzie⁴⁴. W 1980 roku Ołasz prosił Kotarskiego o pomoc w pozyskaniu oświadczeń świadków jego uczestnictwa w Powstaniu. Ani on, ani Henryk nie byli świadomi, że razem z Tadeuszem, w tym samym oddziale, służył przyjaciel Henryka – kompozytor Zbigniew Kancler...

⁴⁴ Informacje o przebiegu służby w AK wg: list Tadeusza Ołasa do Henryka Kotarskiego z 30 sierpnia 1980, archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej; wg: PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/tadeusz-olasz-berens,54513.html> [dostęp: 30.04.2025], Ołasz służył w 136 plutonie 3 kompanii batalionu „Ruczaj”; Cmentarz Stare Powązki, kwatera 148, rząd 3, miejsce 32.

Henryk Kotarski był odznaczony Warszawskim Krzyżem Powstań-
czym, Krzyżem Partyzanckim, Złotą Odznaką Honorową „Za Zasługi
dla Warszawy” i Odznaką Tysiąclecia. Od 1956 roku był członkiem
Stowarzyszenia Autorów ZAiKS, sekcji D – Sekcja Autorów Literac-
kich Małych Form⁴⁵. Był też członkiem Związku Literatów Polskich⁴⁶
i Związku Autorów i Kompozytorów Utworów Rozrywkowych⁴⁷. Zmarł
29 września 2008 roku w Warszawie. Został pochowany na Cmentarzu
Stare Powązki, obok rodziców i żony⁴⁸.

W 2014 roku Rada Gminy Radziejowice nadała nazwę Teodora
Sztekкера ulicy w przysiółku Chawłowo, gdzie przed wojną mieszkał
Sztekker (1897–1934) – mistrz świata w zapasach, przyjaciel Aleksan-
dra Garkowienki, od którego zaczęliśmy tę historię. Ozdobą i ważną czę-
ścią wydanej przy tej okazji książki⁴⁹ jest wiersz Henryka Kotarskiego
Cyrk na Ordynackiej, w którym

*Sztekker kładł każdego,
Bo jak kogo wziął w nelsona,
Mokra plama była z niego,
Każdy pękał, niech ja skonom!*

Autor dziękuje członkom rodziny Henryka Kotarskiego: Małgorzacie
Kotarskiej-Rapackiej, Barbarze Urbańczak i Katarzynie Lisowskiej oraz
Annie Zentali z Archiwum Teatru Rampa na Targówku, Małgorzacie
Buzak, kierownik Archiwum, i prof. dr. hab. Piotrowi Wachowiakowi,
Rektorowi Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, a także prezesowi
Stowarzyszenia Autorów ZAiKS Januszowi Foglerowi.

Maciej Bialecki

⁴⁵ Przed dotarciem do archiwów rodzinnych tożsamość Powstańca i poety potwier-
dzono dzięki uzyskaniu z archiwum Stowarzyszenia Autorów ZAiKS dokładnej
daty urodzin i śmierci Kotarskiego.

⁴⁶ Nekrolog, „Gazeta Wyborcza” 2008, nr 242, „Gazeta Stołeczna”, s. 13.

⁴⁷ *Słownik autorów i kompozytorów zrzeszonych w Związku Autorów i Kompozytorów
Utworów Rozrywkowych wg stanu na dzień 1 czerwca 1978 r.*, Zarząd Główny Zwią-
zku Autorów i Kompozytorów Utworów Rozrywkowych, Warszawa 1979, s. 59.

⁴⁸ Cmentarz Stare Powązki, kwatery 238, rząd 2, miejsce 14.

⁴⁹ T. Murzyn, op. cit. Ściśle, książka została wydana z okazji odsłonięcia kamienia
pamiątkowego w Chawłowie.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Akt Nowych, zbiór nr 2/2680/0 (Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie w Warszawie).
- Archiwum rodzinne Barbary Urbańczak.
- Archiwum rodzinne Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej.
- Archiwum Stowarzyszenia Autorów ZAiKS.
- Archiwum Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.
- Archiwum Teatru Rampa na Targówku.
- Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łąbinowicach Opolu, akta nr WAST-St.IVB,1.5292PW i nr WAST-St.XIA,1.1aPW.
- Muzeum Powstania Warszawskiego, *Fototeka*, nr inwentarzowy MPW-IS/226.

Źródła drukowane, wspomnienia

- Kulczycki Zbigniew, *Ucieczka myśli (1939–1945)*, Wullenwever Druckverlag, Lubeka 1946.
- Ofierski Jerzy, *Świadek koronny. Skandale, afery, dewiacje, opisy przyrody*, Czytelnik, Warszawa 2002.
- Parada polskich gwiazd 75. Teksty i piosenki*, Chicago 1975.
- Pawlikowski Mieczysław, *Siedmiu z Halifaxa „J”*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1988.

Prasa

- „Echo Krakowa” 1961, nr 61.
- „Express Wieczorny” 1957, nr 67.
- „Gazeta Białostocka” 1957, nr 170.
- „Gazeta Wyborcza” 2008, nr 242; 2020, nr 226.
- „Śpiewamy i Tańczymy” 1962, nr 17.
- „Teatr Ludowy”.
- „Tygodnik Satyryczny Kaktus”.

Opracowania

- Adrjański Zbigniew, *Kalejdoskop estradowy. Leksykon polskiej rozrywki 1944–1989. Artyści, twórcy, osobistości*, Bellona, Warszawa 2002.
- Banasiak Piotr, *Silacz, który rwał żelazne łańcuchy*, „Mówią Wieki” 2023, nr 8, s. 48–51.
- Bartelski Lesław, *Pulk AK Baszta*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1990.
- Domagalski Andrzej, Kwiatkowski Leszek, *Kabaret w Polsce 1950–2000*, Krakowska Fundacja Teatralna, Kraków 2015.
- Jarema Sępowski. *Piosenki, teksty*, oprac. Z. Antoszewski, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1971.

- Murzyn Tadeusz, *Dwukrotny mistrz świata Teodor Sztekker władarz Chawłowa*, Stowarzyszenie Nasza Kuklówka, Kuklówka Zarzeczna 2015.
- Nowożycki Bartosz, Wieczorkiewicz Maria, *Batalion AK „Kiliński”. Dokumenty z Powstania Warszawskiego*, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2009.
- Słownik autorów i kompozytorów zrzeszonych w Związku Autorów i Kompozytorów Utworów Rozrywkowych wg stanu na dzień 1 czerwca 1978 r.*, Zarząd Główny Związku Autorów i Kompozytorów Utworów Rozrywkowych, Warszawa 1979.
- Znani nieznani 2. Opowieści o Gdańszczanach*, red. Marzena Burczycka-Woźniak, Polskapresse Oddział Prasa Bałtycka, Gdańsk 2005.

Źródła internetowe

- Zestawienia nagrań płytowych opracowano na podstawie: Jacek Żyliński, *Katalog Polskich Płyt Gramofonowych*, <http://www.kppg.waw.pl> [dostęp: 24.04.2025], <https://www.discogs.com/> [dostęp: 24.04.2025], <https://www.tekstowo.pl/> [dostęp: 24.04.2025] oraz Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Kluczborku, <https://www.kluczbork-migbp.sowa.pl/> [dostęp: 24.04.2025].
- Dziwioński Roman, Zenon Wiktorczyk, *Encyklopedia Teatru Polskiego*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/5283/zenon-wiktorczyk> [dostęp: 2.05.2025].
- Encyklopedia Teatru Polskiego*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/38260/henryk-kotarski> [dostęp: 5.05.2025].
- Encyklopedia Teatru Polskiego*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/5407/zbigniew-kancler> [dostęp: 20.04.2025].
- <https://straty.pl/szukaj-osoby.php> [dostęp: 20.04.2025].
- Katalog Biblioteki Narodowej, <https://katalogi.bn.org.pl/> [dostęp: 24.04.2025].
- Muzeum Powstania Warszawskiego, *Archiwum Historii Mówionej* (dalej: AHM), <https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/krystyna-heidrich,1204.html> [dostęp: 20.04.2025].
- AHM, <https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/tadeusz-andrzej-goldmann,1652.html> [dostęp: 20.04.2025].
- AHM, <https://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/witalis-hoppe,828.html> [dostęp: 20.04.2025].
- Muzeum Powstania Warszawskiego, *Ofiary cywilne*, <https://www.1944.pl/ofiary-cywilne/aleksander-garkowienko,10160.html> [dostęp: 20.04.2025].
- Muzeum Powstania Warszawskiego, *Powstańcze Biogramy* (dalej: PB), <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/henryk-kotarski,23099.html> [dostęp: 20.04.2025].
- PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/boguslaw-kapa,19982.html> [dostęp: 20.04.2025].
- PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/helena-kossowska,22861.html> [dostęp: 24.04.2025].
- PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/edmund-sokolowski,41480.html> [dostęp: 20.04.2025].
- PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jerzy-skrzymowski,40720.html> [dostęp: 20.04.2025].

PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/adam-wojtas,49621.html> [dostęp: 20.04.2025].

PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/tadeusz-olasz-berens,54513.html> [dostęp: 30.04.2025].

PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/walery-grzadzielski,15776.html> [dostęp: 20.04.2025].

PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/wieslaw-lewenstein,27269.html> [dostęp: 24.04.2025].

PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zbigniew-kancler,19936.html> [dostęp: 28.04.2025].

PB, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zenon-wiktorczyk,48526.html> [dostęp: 24.04.2025].

Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi, *Internetowa Baza Filmu Polskiego*, <https://filmpolski.pl/fp/index.php?osoba=1116171> [dostęp: 28.04.2025].

Henryk Kotarski, ok. 1946.

Źródło: Archiwum Barbary Urbańczak

Zbigniew Kancler. Fot. Edward Hartwig.

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, 3/42/0/1/228

Tadeusz Olsz.

Źródło: Archiwum Barbary Urbańczak

„Ludzie z Oberży Komediantów”, Lubeka, 1945. Pierwszy od prawej stoi Henryk Kotarski, obok niego Zenon Wiktorczyk. Pierwszy od prawej leży Bolesław Płotnicki, obok niego siedzi Aleksander Sewruk. Źródło: Archiwum Barbary Urbańczak

Kabaret „Pineska”, od prawej: Jan Świąć, Zbigniew Kancler, Henryk Kotarski. Fot. Ryszard Krejbich. Źródło: Archiwum Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej

Kabaret „Pineska”, Henryk Kotarski. Fot. Ryszard Krejbich.

Źródło: Archiwum Małgorzaty Kotarskiej-Rapackiej

Henryk Kotarski (1923–2008) – Warsaw Insurgent, Cabaret Artist and Poet

Keywords

Henryk Kotarski, Warsaw Uprising, “People from the Comedians’ Inn,” “The Pin”, “Afternoon Tea at the Microphone”, Zbigniew Kancler, Tadeusz Ołasz

Abstract

Henryk Kotarski (1923–2008) was a Home Army officer in the Warsaw Uprising. After his release from a POW camp, he co-founded the “People of the Comedians’ Inn” theatre in Lübeck. In Warsaw, he was the manager, co-author and host of one of the most popular cabarets of the 1950s, “The Pin,” and one of the creators of the radio programme “Afternoon Tea at the Microphone” and the cabaret “Damn You!”. He wrote song lyrics for some of the most prominent performers of the era, including Halina Kunicka, Rena Rolska, Jarema Stępowski and Edmund Fetting. He was head of the programme and art department at the Targówek Theatre. Many of his lyrics are rooted in Warsaw urban folklore. The article also reproduces the profiles of participants in the Warsaw Uprising: Aleksander Garkowienko, Zbigniew Kancler and Tadeusz Ołasz.